

“ERKEKLİK” VE TOPLUMSAL CİNSİYET: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Gender Discrimination and Masculinity: A Qualitative Research

Handan KARAKAYA¹

Semra ÖZKAN²

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi : 16/05/2024
Makale Kabul Tarihi : 25/06/2024

ÖZ

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı farklı boyut ve içeriklerle kadın ve erkeklerin hayatında etkili olmaktadır. Kadın ve erkek ‘öteki’ üzerinden tanımlandığından bu durum Connel (2012)’in deyimiyile ortaya bir biyolojik özgülük çıkarmaktadır. Bu süreçte toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeği, erkek egemen bir söylemle inşa etmekte ve her ikisinden de farklı rol ve tutumları yerine getirmesini beklemektedir. Bir ötekilik üzerinden tanımlanan kadınlık ve erkeklik durumları, farklı boyut ve derinlikte cinsiyet ayrımcılıkları ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla kadınlar ve erkekler toplumsal cinsiyet yapılarının toplumdan topluma değişen biçimleri üzerinden cinsiyet ayrımcılıklarını deneyimlemektedirler. Çalışmanın amacı, ataerkil sistemin iktidar aktörleri olarak kabul edilen erkeklerin cinsiyet ayrımcılıklarına dair görüşlerini keşfetmektedir. Nitel araştırma deseniyle tasarlanan çalışmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Verilerden elde edilen sonuçlara göre çalışmanın katılımcıları, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kavramını büyük oranda kadınlar üzerinden okumaktadırlar. Ayrıca toplumsal cinsiyet, çalışma katılımcılarının bir kısmına LGBT+ bireyleri hatırlatmaktadır. Çalışmada cinsiyet ayrımcılığına uğradığını ifade eden katılımcıların oranı düşük olmakla birlikte diğer katılımcılar örtülü de olsa cinsiyet ayrımcılığının kendileri üzerinde olan etkilerine ifadelerinde yer vermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Ayrımcılığı, Erkeklik.

ARTICLE INFORMATION

Research Article

Submission Date : 16/05/2024
Accepted Date : 25/06/2024

ABSTRACT

Discrimination based on gender affects the lives of women and men in different dimensions and contexts. Because women and men are defined through the ‘other’, as Connel (2012) puts it, this situation leads to a form of biological essentialism. Gender constructs women and men with a male-dominant discourse and expects both to fulfill different roles and attitudes. The femininity and masculinity, which are defined through an otherness, reveal gender discrimination of different dimensions and depths. Therefore, both women and men experience gender discrimination through forms of gender structures from one society to another. The study aims to explore the views of men, who are considered the power actors of the patriarchal system, on gender discrimination. The study was designed with a qualitative research design, were collected using in-depth interview techniques through semi-structured interview forms. The results obtained from the data indicate that the study's participants largely interpret the concept of gender discrimination through women. Furthermore, gender, for some of the study participants, reminds them of LGBT+ individuals. In the study the proportion of participants expressing that they have experienced gender discrimination is

¹ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: hkarakaya@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2749-4277 (Sorumlu Yazar/ Correspondent Author)

² Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: semraozkan@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1749-3396

low other participants have indirectly mentioned the effects of gender discrimination on themselves.

Keywords: Sex, Gender, Gender Discrimination, Masculinity.

1. Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadınların hayatında olumsuz etkilere sahiptir ve bu etkiler toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Her toplumda farklı derecelerde olmakla birlikte kadınlar daha fazla toplumsal sınırlamalarla karşılaşmakta ve davranış pratikleri erkeklere göre daha az onay görmektedir. Kadınlar sadece biyolojik olarak değil, duygusal, entelektüel, psikolojik olarak da erkeklerden farklı olarak değerlendirilmişlerdir (Zastrow, 2016: 596). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı perspektifinden 1980'lere kadar yapılan çalışmaların büyük bir kısmı, erkekleri kadının mağduriyetinin faili olarak tanımlamaktadır (Cıbrıhoğlu, 2004: 62; Çakır, 2008: 33; İlkaracan, 2015: 14; MacKinnin, 2020: 36;). Bu bağlamda eril ya da ataerkil iktidar, erkekler üzerinden varlık bulmakta ve normlarını pratik ettirme fırsatına sahip olmaktadır. Ayrıca erkek olma durumu sosyal, kültürel, ekonomik ve biyolojik olarak da yeterli olma durumunu ifade etmektedir (Uçan, 2016: 2). Bu da tek tip erkeklik algısının olamayacağı farklı erkeklik biçimlerinin de olabileceği yaklaşımını öne çıkarmıştır (Yıldız ve Tekke, 2020:136). Erkekler farklı boyut ve biçimlerde cinsiyet ayrımcılığı deneyimlerine sahiptir. Toplum içerisinde erkekler, toplumsal rolleri ve bu rollerden beklenen tutumlar aracılığı ile kadınlar kadar olmasa da bir cinsiyet ayrımcılığına uğradıkları ifade edilmektedir.

Bireyin kadın ve erkek olarak doğmasından çok kadınlık ve erkeklik üzerinden tanımlanan cinsiyet rol kalıpları, toplumsal hayatın ayrıntılarındaki kültürel etkilere göre belirlenmektedir. Bu belirleme ve biçimlendirme süreci sadece cinsiyetleri farklılaştırmakla sınırlı pratiklere sahip değildir. Aynı zamanda cinsler arasındaki güç temelli eşitsizlikleri de inşa etmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında toplumsal cinsiyetin biçimlendirdiği kadın ve erkek olma kalıpları, kadın ve erkek arasında biyolojik cinsiyet farklılıkları ile açıklanamayacak ayrımcılıklar yaratma fırsatı bulmaktadır (Güdekli, 2016: 48). Aile, kültür, sosyal çevre, din, yerel normlar cinsiyetler arasındaki ilişkinin biçimlenmesinde ve cinsiyetlerin birbirini algılamasında etkilidir.

Feminist literatürde cinsiyete dair iki kavramdan bahsedilmektedir. Bunlardan ilki biyolojik cinsiyet (sex) ikincisi ise toplumsal cinsiyet (gender)dir (Chodorow, 1994: 24; Connel, 1998: 224-225; Oakley, 1985: 16; Thompson, 1989). Biyolojik cinsiyet, kadın ve erkeğin biyolojik ve bedensel farklılıklarını ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Bu bağlamda cinsiyet, bireyin doğuştan sahip olduğu fizyolojik, biyolojik ve anatomik durumunu ifade etmek amacıyla kullanılır. Toplumsal cinsiyet ise kadın ve erkek olmaya dair

cinsiyetlere toplum tarafından yüklenen anlamlara işaret etmektedir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olmaya dair toplum tarafından üretilmiş kalıplardır. Toplumun kadın ve erkek olarak bireylerden beklentileri, uyulması talep edilen tutum ve davranış kalıpları, toplumsal cinsiyet tarafından biçimlendirilmektedir. Her toplumun toplumsal cinsiyet algısı birbirinden farklı olmakla birlikte kadın ve erkek arasında cinsiyete dayalı bir hiyerarşinin, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları tarafından inşa edildiği söylenebilir. Bu hiyerarşi sadece kadın ve erkekleri biçimlendiren bir hiyerarşi olmadığı gibi erkekleri de kendi arasında bir hiyerarşiye tabi tutmaktadır. Toplumsal norm ve yaptırımların erkekler üzerindeki denetimi, “erkekliği” ve toplumsal cinsiyeti algılama biçimlerini derin olarak etkilemektedir. Dolayısıyla erkek ve erkek kimliği toplumsal yaşam içinde bazı inşa süreçlerinden geçmektedir. Bu süreçler, toplumsal onaya tabi olarak ilerlemekte ve “*erkeğin gerçek ve kusursuz bir erkek olduğunu diğer bireylere ispatlaması*”(Yıldız ve Tekke, 2020:133) amacı ile ölçüler oluşturmaktadır. Bunlar da görünmeyen, dile getirilmeyen ancak varlığı bilinen ve sessizce içselleştirilen normların yaşamını sürdürmesine katkıda bulunmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse homojen bir “kadınlık” ve “erkeklik” durumu söz konusu olmadığı gibi idealize edilen erkeklik biçimleri karşısında ikincilleşen erkeklikler de bulunmaktadır. Dolayısıyla tek bir erkeklik biçiminden söz edilmesi mümkün olmamakla birlikte farklı erkeklik biçimlerinin toplumsal yaşamın ayrıntılarında iç içe geçtiği ifade edilebilir.

2. Kavramsal Olarak Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet, bireyin doğuştan sahip olduğu fizyolojik, biyolojik ve anatomik özellikleri ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Dolayısıyla biyolojik cinsiyet, biyolojik olarak üreme organlarının farklılığını ifade ederken, bireyin üremedeki rolünü belirleyen bir kavram olarak da kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplum tarafından cinsiyetin yeniden kurulumunu ifade eder. Bireylerin, toplum tarafından yaratılan cinsiyet kalıplarına uyumlu olmaları beklenir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmiş cinsiyeti, biyolojik cinsiyetten ayırmak üzere kullanılan bir kavramdır. Toplumsallaşma süreci ve kültürün içinde edinilen kadın ve erkek olma özelliklerine işaret etmektedir. Kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rollerini ve sorumluluklarını tanımlarken toplum içindeki konumlarını ve davranışlarını da belirlemektedir (Ertürk, 1996: 346). Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olmaya dair rollerin kalıp yargılar üzerinden belirlendiği, gerçekliği olmayan toplumsal cinsiyet kurgusudur. Bu bağlamda 1970’ler ve sonrasında toplumsal cinsiyet kavramı üç aşamalı bir süreçten geçmiştir. Bunlardan ilki kadın ve erkek farklılıklarına vurgu yapılmasıdır. Bu aşamada farklılıklar büyük oranda biyolojik farklılıklar üzerinden değerlendirilmiştir. Sonraki süreçte

öğrenilen cinsiyet rollerine ve toplumsallaşma süreçlerine vurgu yapılmıştır. Bu aşamada toplumsal cinsiyet toplumsal düzenlemelerin bir sonucu ve ürünü olarak değerlendirilmiştir. Son aşamada ise toplumsal cinsiyet tüm sosyal sistemlerin biçimlendirdiği bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Birey içinde bulunduğu toplum, aile, istihdam, ekonomi, hukuk, eğitim, politika gibi birçok alanın etkisinde kimliklenmektedir. Tüm bu kurumlar kadın ve erkek cinslerinin toplumsal olarak algılanma biçimlerinden etkilenmekte ve bireyi de etkilemektedir. Cinsiyet farklılıklarının inşasını temellendiren sosyal ve kültürel değerlerdir (Cankurtaran ve Küçükarslan, 2021:9).

Zastrow, (2016: 605) cinsiyet rollerini belirli bir toplumda cinsiyetlerden beklenen öğrenilmiş davranış kalıpları olarak tanımlamaktadır. Bir başka ifadeyle geleneksel cinsiyet rollerinin inşa ettiği kadın ve erkek olma durumlarını açıklayan bir kavramdır. Bu bağlamda cinsiyet rolü beklentileri, erkeklerin ve kadınların nasıl davranacağını ve başkaları tarafından nasıl muamele göreceğini ifade eder. Dolayısıyla cinsiyete dair rol ve beklentiler de kalıplaşmış kategoriler üzerine kuruludur. Dökmen (2010: 31) kalıp yargıları, bir gruba ilişkin bilgi, inanç ve beklentileri içeren bilişsel yapılar olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında kalıp yargılar, bir grubun tüm üyelerini kapsayacak organize ve kemikleşmiş inançları ifade etmektedir. Örneğin kadınlar, geleneksel olarak fedakâr, sevecen, edilgen, duygusal sezgileri güçlü ve muhtaç olması beklenen bireylerdir. Erkeklerden ise çatışmacı, hırslı, agresif, rekabetçi ve kadınlara göre teknik konularda daha yetenekli olmaları beklenir (Perentice ve Carranza, 2002; Sakallı-Uğurlu vd., 2018; Vatandaş, 2007).

Connell, (1998: 225) kadın ve erkeklerin farklı kişilik özelliklerine sahip gruplar oldukları yargısının, toplumsal cinsiyet psikolojisinde en yaygın kanı olduğunun altını çizer. Buna göre “kadın ve erkekler, yaradılışları, karakterleri, dış görünüşleri, düşünüş biçimleri, yetenekleri ve hatta tüm kişilik yapıları açısından” birbirinden farklıdırlar. Kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarını aşan bu farklılaştırma yaklaşımı ataerkil yapının kadın ve erkek algılarından beslenmektedir. Bu da cinsiyet rollerinin biçimlenmesinde etkili olan ataerkil sistemin, dönüştürülmesi zor pratikler inşa etmesine zemin hazırlamaktadır. Özellikle Doğu toplumları ya da Asyatik toplumlar olarak tarif edilen Batı dışı toplumlarda ataerkil (erkek egemen toplumsal yapılar) yaşam biçimlerinin etkin olması, erkek egemen bir toplumsallaşma sürecini beraberinde getirmektedir.

3. Erkeklik

Erkeklik kavramının tam bir tanımını yapmak oldukça zordur. Türk Dil Kurumu erkekliği; “erkek olma durumu”, “yiğitlik”, “mertlik” olarak tanımlamaktadır. Erkeklik bir yeterli olma durumu olarak da ifade edilirken, bu yeterlilik çoklu güç alanlarına işaret

etmektedir. Erkeklik, sosyal ve kültürel açıdan olduğu kadar biyolojik açıdan da yeterliliği gerektirmektedir. Biyolojik yeterliliğin bir gereği olarak da “dişiyi dölleyebilme” yeterliliği ön plana çıkmaktadır. Toplumlara, kültürlere ve inanç biçimlerine göre değişen erkek(lik) biçimlerinden bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda erkeklik, “doğallaşmış, meşrulaşmış ve erkeklerin benimsemeye istekli oldukları iş ve statü sahibi ve işinde başarılı, bedensel açıdan sağlıklı ve güçlü, heteroseksüel, ailesini ve kadın(ların)ı –diğer erkeklerden- koruyan, bakan, cinsel iktidar sahibi vb...” ifadeleriyle tanımlanmıştır (Uçan, 2016: 5). Geleneksel erkeklik kavramının ortaya çıkıp gelişmesinde öne çıkan yaklaşımlardan birisi de ana-erkillik ve ataerkillik yaklaşımlarının tarihi çatışmasıdır. Buna göre dünyada yaşamın ilk dönemlerinde üreme ve üretim çok önemli olduğu için kadın merkezli bir yaklaşım söz konusudur. Toplumsal “erk” kadın tanrıçaların elindedir. Krallar erkektir. Ancak buyruklarını ana tanrıçadan alırlar. Zamanla üretim güçleri erkeklerin eline geçmiştir. Onlar bu gücü kadınlarla paylaşmak istemedikleri gibi erkek egemen bir sisteme doğru tüm egemenlik biçimlerini evriltmişlerdir. Erkek tanrılar, tanrıçaların yerini almış ve yeni bir egemenlik dönemi başlamıştır (Cıbroğlu, 2004: 57-58). Söz konusu sürecin erkeklik kavramının “güçlü, savaşçı, atılgan, koruyucu” gibi anlamlara kavuşmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Bununla birlikte II. Dünya Savaşı sonrasında “erkeklik” kavramına yüklenen anlamlar sorgulanmaya başladı. Bu süreç “erkeklik” kavramının bütünlüklü bir yapı ortaya koyamayacağını ve farklı erkeklik biçimlerinin mümkün olduğuna görünürlük kazandırdı.

Kepekçi (2012:66) geleneksel olarak ifade edilebilecek, “yiğitlik, kahramanlık, savaşçılık, güç, özgüven” kavramlarını içeren erkeklik tanımının Amerika’nın Vietnam savaşındaki başarısızlığı sonucunda sorgulanmaya açıldığı kanısındadır. Buna göre savaş sonrası ülkelere geri dönen askerler, savaşın izlerini uzun süre hayatlarından silemediler. Ülkelerine dönen askerlerin bir kısmı yaşadıklarının ağırlığına dayanamayarak yaşamlarına son verirken, bir diğer kısmı ise yaşadıkları fiziksel ve ruhsal acıların yanı sıra erkeklik tanımının anlamları ile ilgili sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Bu süreç erkeklige farklı biçimlerde de bakılabileceği tartışmalarını beraberinde getirdi ve erkeklik kavramına yüklenen anlamlar sorgulanmaya başladı.

“Erkeklik” kavramının toplumsal cinsiyet ayrımcılığı bağlamında izi sürüldüğünde, toplumsallaşma süreçlerinin başlangıç noktasına kadar giden uzun bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. İdeal erkeğin tek bir katı yapı olarak mantıklı, güçlü ve toplumsal yönelimli olarak tanımlanma süreci II. Dünya Savaşı ile 1970’ler arasını kapsamaktadır. Zamanla bu tanımlama bir evrimleşme sürecine girmiş ve “evrensel bir erkeklik tanımı olup olmayacağı” tartışma konusu olmuş ve tek tipleştirici erkeklik tanımlarına karşı eleştirel yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Kepekçi, 2012:62). Erkek hakları savunucularından Goldberg(2000:42)

de çalışmasında geleneksel erkeklik algısının erkekler üzerinde ağır bir yük oluşturduğunu ve erkeklerin bunlarla baş etme noktasında sorunlar yaşadıklarını ifade etmiştir.

Erkek egemenliği de kendi içinde hiyerarşik sıralanmıştır. Söz konusu hiyerarşide yerini yadsıyan veya tanımlanan kalıpların dışına çıkan erkekler, farklı tanımlarla yaftalanmakta ve dışlanmaktadır (Bülbül, 2014: 3).

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının erkekler lehine inşa ettiği birçok fırsat olmakla birlikte toplumsal cinsiyetin kurduğu ideal “erkeklik” kavramı pratik edilmesi oldukça zor olan “erkeklik biçimlerini” de beraberinde getirmektedir. Uçan (2016: 6) idealleştirilmiş ve uyulması beklenen erkeklik normlarını şöyle sıralamaktadır:

- Heteroseksüel,
- “Etken” ve akıl sahibi,
- Tercihen duygusuz ya da duygularını çok iyi bir biçimde kontrol edebilen,
- Tartışmasız bir biçimde güçlü,
- Kesinlikle başarılı,
- Ekonomik olarak güçlü, bu güç kapsamında kendine ve ailesine yetebilen,
- Millet, vatan, din gibi ülküler; onur, gurur, dürüstlük gibi değerler ya da aile ve dostlar gibi kişilerarası ilişkiler uğruna canını feda edebilen. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi erkeklik kavramı II. Dünya Savaşı sonrasında ve II. Dalga feminizmin de etkisiyle geleneksel anlamlarından sıyrılma çabalarına girmiştir. Bu dönüşüm batılı anlamda olduğu kadar olmasa da toplumumuzda da kısmen gerçekleşmiştir. 1980 sonrası yapılan çalışmalarda tek bir kadınlık algısından söz edilemeyeceği gibi erkeklik biçimlerinin farklılaşmasına dikkat çekilmiştir. Böylece ataerkilliğin erkekler adına ayrıcalık barındırdığı ve bu ayrıcalıkların erkekler tarafından hoş karşılandığı yaklaşımdan uzaklaşmaya başlanmıştır (Yıldız ve Tekke, 2020:136).

4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma erkeklerin toplumsal cinsiyet ayrımcılığı noktasında yaşadıkları deneyimlere yoğunlaşmaktadır. Konunun erkeklerin penceresinden nasıl değerlendirildiğinin net olarak görülebilmesi amacıyla çalışmanın nitel olarak tasarlanmasına karar verilmiştir. Nitel araştırma yöntemi, incelediği sorunlara ilişkin yorumlayıcı, sorgulayıcı ve sorunun doğal olgularını belirleme uğraşı içerisinde olan bir yöntem (Baltacı, 2019, s. 369) olması nedeniyle tercih edilmiştir. Nitel araştırma yöntemi, bir sorunun çözümüne yönelik gözlem ve görüşme gibi veri toplama yöntemlerini kullanarak önceden bilinen ya da fark edilmeyen problemlerin

algılanmasına, soruna ilişkin doğal olguların daha gerçekçi bir şekilde ele alınmasına ilişkin öznel ve yorumlayıcı bir bakışa sahiptir (Baltacı, 2019: 3). Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak verilere ulaşılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği, araştırılan konunun tüm boyutlarını kapsayacak şekilde görüşme sürecinin yürütüldüğü, görüşmeci ve görüşme yapılan kişinin sürece aktif katılımının sağlandığı, genellikle açık uçlu soruların sorularak daha detaylı cevapların alınmasına imkân verildiği, yüz yüze, katılımcılarla birebir görüşülerek bilgilerin toplanmasına fırsat sunan bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2006: 101).

4.1. Örneklem ve Veri Toplama Aracı

Çalışmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, çalışma konusunun sorularını aydınlatacak bilgi açısından zengin durumların seçilmesine odaklanmaktadır (Patton, 2018: 230). Nitekim araştırma, bir devlet üniversitesinde çalışan erkek akademisyenlerle gerçekleştirilmiştir. Söz konusu devlet üniversitesi araştırmacıların çalıştığı üniversitedir. Etik kuralları ihlal etmemek adına çalışmanın yapıldığı il ve kent ismi verilmemiştir. Bu çalışmanın sınırlılıklarından biri olarak ifade edilebilir. Ayrıca çalışmanın sonuçları benzer bir çalışmanın Türkiye genelinde yapılması ve daha genel geçer sonuçların ortaya konması bakımından motive edici olabilir. Çalışma da örneklemin akademisyenler arasından seçilmesinin nedeni toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının eğitim düzeyinin artmasıyla dönüşüme uğrayacağına düşüncesidir. Öyle ki, bireylerde eğitim seviyesi arttıkça cinsiyet eşitliği bilincinin artması ve konuya ilişkin farkındalık oluşması beklenmektedir. Dolayısıyla lisansüstü eğitimini tamamlamış bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının yüksek olacağı varsayımından hareketle çalışma kapsamında; 30 yaş ve üzeri, farklı unvanlara sahip, akademide çalışma süresi 5 yıl ve üzeri olan 25 akademisyenle ortalama 1 saat ile 1 saat 20 dakika süren yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma verileri nitel araştırmada kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırma bulgularını elde etmek amacıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu toplamda 15 sorudan oluşmaktadır. Soruların ilk kısmında demografik sorulara yer verilirken ikinci kısmında toplumsal cinsiyet kavramının erkek akademisyenler tarafından algılanma biçimi üzerinde durulmuştur. Son kısımda ise toplumsal cinsiyet kavramının akademisyenlerin pratik hayatlarına yansıma durumlarını ortaya koyacak sorulara yer verilmiştir.

Merriam (2018: 79) verilerin toplanmasının doygunluk ve aşırılık seviyesine ulaşıncaya kadar sürdürülmesini önermektedir. Amaçlı örneklemin büyüklüğü, toplanması

beklenen verilere göre belirlenmektedir. Dolayısıyla seçilen örneklem grubunda yeni bilgiler elde edilmesi mümkün olmadığında bilgi toplama süreci sonlandırılmaktadır. Amaçlı örnekleme aşırılık temel ölçüt olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada yapılan görüşmelerde doygunluk seviyesi 25'inci katılımcı ile son bulmuştur.

4.2. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Sosyal bilimlerde verilerin analizinde kullanılan analiz araçlarından biri içerik analizidir. Baltacı (2019) içerik analizini, katılımcı görüşlerinin sistematik bir şekilde ayrıştırılarak daha detaylı incelenmesi olarak ifade etmektedir. İçerik analizinde araştırma verileri içerisinde sıklıkla tekrarlanan veya katılımcının üzerinde durduğu olay ve olgulardan kodlara, kodlardan kategorilere ve kategorilerden de temalara gidilerek veriler yorumlanır. Bu bağlamda nitel içerik analizi, önceden belirlenen ölçütlere göre kavramlardan, metinlerden, sözlü veya yazılı materyallerden anlamlar çıkarmayı amaçlayan metodolojik bir yoldur. İçerik analizinde temel amaç; veriler aracılığı ile görünür olmayan, üstü örtülü olan kavram, öge ve gerçekliklere ulaşmaktır (Koçak, Arun, 2006: 23; Metin, Ünal, 2022: 276).

İçerik analizi kullanılarak çalışma üç ana tema ve sekiz alt tema çerçevesinde şekillendirilmiştir: Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Erkeklik Algısı (toplumsal cinsiyet kavramını kadın üzerinden tanımlama; toplumsal cinsiyet kavramı ve pasif ayrımcılık), Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın ve Erkek Olmak (cinsiyet eşitsizliği = kadın cinsiyet eşitsizliği; kadın “iktidarı” karşısında erkek sessizliği; cinsiyet ayrımcılığını LGBT+ bireyler üzerinden okumak), Toplumsal Cinsiyet Açısından Toplumsal ve Bireysel Farkındalık (erkekliğin gölgesinde erkek; toplum, birey ve melez erkek(lik); toplumsal cinsiyet bağlamında güç ve erkeklik)

Çalışmada katılımcıların anonimliğini korumak amacıyla kimliklerini işaret edecek herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Bu nedenle katılımcılar K1, K2,..., K25 biçiminde kodlanmıştır. Katılımcıların kendi cümlelerinden alıntılara çalışma içerisinde yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Çalışma Süresi	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı
K1	58	35	Evli	2
K2	66	25	Evli	2
K3	38	10	Evli	1
K4	39	12	Boşanmış	-
K5	37	12	Bekâr	-
K6	36	13	Evli	1
K7	37	6	Bekâr	-

K8	52	38	Evli	2
K9	61	39	Evli	3
K10	54	35	Evli	2
K11	55	34	Evli	2
K12	34	6	Evli	1
K13	52	27	Evli	2
K14	55	28	Evli	3
K15	59	30	Evli	3
K16	40	7	Evli	1
K17	54	34	Evli	3
K18	47	13	Evli	2
K19	38	12	Evli	2
K20	49	23	Evli	2
K21	44	21	Evli	2
K22	40	24	Evli	3
K23	37	13	Evli	1
K24	37	13	Evli	2
K25	43	20	Evli	2

4.3. Verilerin Yorumlanması

Çalışma üç ana tema ve sekiz alt tema çerçevesinde şekillendirilmiştir. Belirlenen ilk ana tema; “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Erkeklik Algısı”dır. Bu ana tema toplumsal cinsiyet kavramını kadın üzerinden tanımlama; toplumsal cinsiyet kavramı ve pasif ayrımcılık başlıklı iki alt temadan meydana gelmektedir. İkinci ana tema ise; “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın ve Erkek Olmak” olarak başlıklandırılmıştır. Söz konusu ana temanın üç alt teması bulunmaktadır. Bunlar; cinsiyet eşitsizliği = kadın cinsiyet eşitsizliği; kadın “iktidarı” karşısında erkek sessizliği; cinsiyet ayrımcılığını LGBT+ bireyler üzerinden okumaktır. Çalışmanın üçüncü ve son teması “Toplumsal Cinsiyet Açısından Toplumsal ve Bireysel Farkındalık” başlığı olup kendi içerisinde üç alt temaya sahiptir. Erkekliğin gölgesinde erkek; toplum, birey ve melez erkek(lik); toplumsal cinsiyet bağlamında güç ve erkeklik alt temaları son ana temayı oluşturmaktadır.

4.3.1. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Erkeklik Algısı

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeklerin biyolojik cinsiyetlerini aşan ve toplum tarafından kendilerinden beklenen rol ve tutumlarını ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır.

Toplumsal Cinsiyet Kavramını Kadın Üzerinden Tanımlama

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeklerin cinsiyetleri nedeniyle toplumsal olarak ayrıştırılmalarını ve toplumun idealize ettiği kadın ve erkek kalıpları içerisinde

tanımlanmalarını ifade eder. Toplumsal yapıların kadın ve erkek algılarına bakıldığında çoğunlukla kadınların ikincilleştirildiği bir sistemin işlediği fark edilmektedir.

Araştırma içerisinde katılımcıların yalnızca %16'sı toplumsal cinsiyet ayrımcılığı dendiği zaman erkeklerin yine erkekler tarafından uğradığı ayrımcılıklardan bahsetmiştir. Erkeklerin toplumsal cinsiyet ayrımcılığına uğradığını düşünen katılımcılar, bunun *pasif* bir biçimde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Buna göre erkekler birçok noktada ayrımcılığa uğradıklarını hissetmekte ancak ataerkil yaklaşım erkeklerin yaşadıkları sorunları dile getirmeleri noktasında onları sınırlaması nedeniyle ifade etmemektedirler. Bu durum, Yaraman (2020: 43)'in *cinsiyetçi ikiyüzlülük* kavramı ile örtüştürülebilir. Ona göre cinsiyetçi değerlerin çözülüşü sürecinde ataerkil değerler ile toplumsallaşan bireyler, bu sisteme muhalefet etmiş olsalar bile sistemin beklediği tutum ve davranışlardan sıyrılamamaktadır. Diğer yandan yüz yüze görüşme yapılan katılımcıların % 83'ünün kavramı duyduklarında zihinlerinde kadınların uğradığı ayrımcılığın canlandığı verdikleri yanıtlardan anlaşılmıştır. Kadınların uğradığı ayrımcılığa ilişkin katılımcı görüşleri:

“Maalesef aslında Türk kültürünün içerisinde var olan kadının yerini tamamen elimine edip, farklı bir noktaya getirmişiz. Kadına tamamen biraz Arap kültürünün de etkisi benim görüşüm bu tabii ki. Fikir sahibi olmaması gereken, belirli görevleri yerine getirmesi gereken biridir. Kadını, aslına bakarsanız bir yardımcıymış gibi gösterme gibi bir durum var tabii.” (K4).

“İşte bizde kadınlara görev vermişler yok sen işte evde duracaksın, evin bakımını yapacaksın, çocuklarına bakacaksın; erkekler dışarıda çalışacak. Bunu herkes benimsemiş bu zaman zaman kadının da işine geliyor erkeğin de işine geliyor. Süreç böyle gelmiş herkes bunun doğal bir şey olduğunu zannediyor. Yani toplumsal cinsiyet bu.” (K5).

“Üniversitemizde diyelim 30 tane dekanlık varsa bir tane kadın dekan var. 20 tane yüksekokul müdürümüz varsa kadın hiç yok. Yani bu yıllardır böyle. Hatta bu son yıllarda belki kadın aktif rol alıyordur. Veya işte düşünün kadına seçilebilme hakkı seçme hakkı 1934'te verilmiş ama Atatürk'ün partisi bile kadına yer vermemiş.” (K14).

İfadelerin de doğruladığı gibi toplumsal cinsiyet kavramı büyük oranda kadınlar üzerinden değerlendirilmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Pasif Ayrımcılık

Connel ve Messerschmidt (2005: 832)'e göre “*geleneksel*” erkek olma algısı tüm erkeklerin buna göre konumlanmasını gerektirmektedir ve kadınların erkeklere küresel düzeyde tabi kılınmasını ideolojik olarak meşrulaştırmayı da beraberinde getirmektedir.

Çalışmada katılımcıların %16'lık kısmı cinsiyet ayrımcılığına uğradıklarının farkında olduklarını ancak bunu ataerkil yaklaşımın kendilerine dayattığı *erkeklik* algısının zarar görmemesi adına dillendirmediklerini ifade etmişlerdir. Bu, Oakley'in (1985: 16) sosyal sınıfların, erillik ve dişilik üzerinden tanımlandığı yaklaşımını da doğrulamaktadır. Atay (2004: 13) ise konuyu “*erkekliğin ezasını çekmek*” olarak kavramsallaştırmaktadır. Bazı katılımcıların toplumsal cinsiyet kavramını duyduklarında uğradıkları ayrımcılıkları ifade biçimleri şu şekildedir:

“*Mesela şey kadın cinayetleri diye bir konu var. Erkek cinayetleri diye bir konu yok. Ama dünyada bir sürü erkek öldürülüyor.*” (K7).

“*İşte hep kadın hakları kadın hakları deniyor... Aslında erkek hakları da olması gerektiği kanaatindeyim.*” (K20).

“*Bence erkeklerin ezilme durumu yani erkekler ayrımcılığa uğruyor. Ama sesini çıkarmıyor. Görmezden geliyor. Serde sen erkeksin yakınamazsın yani. Ama kadınlar bunu seslerinin çıkabildiği kadar yüksek sesle ifade etmekten çekinmiyor.*” (K21).

Araştırmaya katılanların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere erkekler kendi cinsiyet kimlikleri üzerinden yola çıkarak toplumsal cinsiyet kavramını yorumlamaktadır. Chen'in 2017 yılında yapmış olduğu çalışma bu durumu destekler niteliktedir. Chen, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin algı ve tutumu belirleyen en önemli faktörün cinsiyet olduğunu ortaya koymuştur.

4.3.2. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın ve Erkek Olmak

Toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyetler arası eşitsizlikleri ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Connel (2000:16) hangi kavramsal dil kullanılırsa kullanılsın erkeklerin ve kadınların bu toplumsal cinsiyet alanına katılımının farklılıklar içerdiğini ifade etmektedir. Segal (2007: xxi) erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizliklerin ve farklılıkların yıkıcı sonuçlarının zıt ortamlarda ciddi bir toplumsal cinsiyet ayrımcılığı boyutu kazandığını vurgulamakta, erkeklerin kendi içinde bir cinsiyet hiyerarşisine sahip olduğundan bahsetmektedir. Bu açıdan bakıldığında Segal, cinsiyetler arası farklılıklarda erkeklerin hala "kazananlar" olduklarını göstermek için birbirleriyle rekabet etmelerini toksik bir durum olarak kabul etmektedir. Nitekim çalışma içerisinde katılımcıların %72'si cinsiyet

ayrımcılığının kadının aleyhine işlediğini ve kadınların erkeklere eşit olmadığını onaylamaktadır. Ancak erkeklerin erkeklere uyguladığı ayrımcılığı dillendirmemektedir. Katılımcıların %16'sı kendilerine yönelik cinsiyet ayrımcılığının farkında olduklarını ifade etmektedir. %12'lik bir kısmı ise cinsiyet ayrımcılığı kavramından LGBT+ bireyleri anlamaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkekler açısından farklılaşmış eşitsizliklerden bahsetmek mümkündür.

Cinsiyet Eşitsizliği = Kadın Cinsiyet Eşitsizliği

Connel ve Messerschmidt (2000: 11) erkekliğin kolektif olarak tanımlandığını, kültürde ve kurumlarda sürdürüldüğünü ifade eder. Bu bağlamda cinsiyet eşitsizliğinin kadınların uğradıkları ayrımcılıklar aracılığı ile tanımlanma fırsatı bulduğu ancak ataerkil sistemin süregelen yapısında köklü bir değişime yol açmadığı ifade edilebilmektedir (Yaraman, 2020:96).

“Bir eşitsizlik olunca önce akla kadın geliyor haksızlığa uğrama türünden. Kadınlar tarafından dillendirildiğini görüyoruz bunun daha çok. O yüzden kadınla alakalı olduğunu düşünüyorum. Yani bunu gündeme kadınlar getiriyor. Haksızlığa uğradıklarını görüyorlar ya da zannediyorlar. O yüzden kadınlar dile getiriyor. Ben uğradığımı düşünmüyorum.” (K1).

“Bana göre cinsiyet eşitliğinin birçok ayağı var. Belki sizin dediğiniz işte bu alanda kadınların sahada çalışma oranı daha yüksek olabilir. Ama mesela ben siyasete baktığım zaman kadın siyasette çalışıyor mu? Ben siyasetteki ayağı çok daha zayıf buluyorum.” (K23).

“Ya ben şimdiye kadar bir baskı hissetmedim. Ama kadınlar üzerinde var bunu biliyorum. Ben kendi cinsim üzerinden bir baskı görmedim.” (K7).

Katılımcıların da ifadelerine yansıdığı üzere cinsiyet eşitsizliği kadına karşı ayrımcılığı imlemektedir. Bunun karşılığında erkeklerin uğradığı cinsiyet ayrımcılığı örtük kalarak ataerkil sistemin nesilsel devamına dolaylı yoldan hizmet etmektedir. Uçan'ın (2014: 24) da ifade ettiği gibi erkekliğin günlük yaşamın pratikleri içinde zihinsel temsillerle bir süreklilik kazanması erkek cinsiyet eşitsizliğini gölgede bırakmaktadır. Erkek açısından eşitsizliklerin görünür olması yerine ataerkil sistemin erkeklik tanımının dayattığı heteroseksüellik, başarı, statü sahibi olma, cesur olma, ekonomik açıdan bağımsız olma, rasyonellik kavramları üzerinden inşa edilmesi benimsenmektedir. Söz konusu niteliklerin karşıtı olarak tanımlanan kadın, zihinsel arka planda cinsiyet eşitsizliği ile özdeşleştirilmekte ve cinsiyet ayrımcılığının erkeklere bakan yüzü gölgede kalmaktadır.

Kadın “İktidarı” Karşısında Erkek Sessizliği

Türkiye ve dünyanın büyük bir kısmı açısından toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kadınların yaşamını olumsuz etkileyen bir olgudur. Yapılan çalışmalarda (Yaraman, 2020: 99-101; Yaşar, 2013: 241; Zastrow, 2016: 175) kadınların eğitim, istihdam, siyaset gibi alanlarda erkeklerin çok gerisinde oldukları istatistiklerle ifade edilmektedir. Her ne kadar istatistikler kadının konumunun erkeklerin gerisinde olduğunu işaret etse de yapılan çalışmada katılımcıların bir kısmı “kadın iktidarını” işaret eden ifadeler kullanmıştır. Bu nedenle alt temanın *Kadın “İktidarı” Karşısında Erkek Sessizliği* olarak isimlendirilmesine karar verilmiştir. Nitekim söz konusu ifadeler katılımcı görüşlerinde yer almaktadır.

“Aile yapısı olarak ve sizin görüşünüz nedir bilmiyorum ama erkeklerin kadınlar tarafından çok ezildiğini düşünüyorum.” ... “Kadınların belirli bir seviyeye geldikten sonra güçlenme yani güç zehirlenmesi diye ifade ettiğimiz şeyi yaşadığına %100 emin olarak konuşuyorum. Yani siz şu anda belirli bir statüye gelmiş bir kadına belki eğitim olarak öğretim olarak çok fazlaca aynı denklikte olmasa dahi hayata bakış olarak çok daha üst düzey bir adamın söylediği bir lafi bulunduğu konumdan dolayı o kadının kabul etmesinin mümkün olmadığını net söyleyebilirim.” (K4).

“İşte eşitlik dediğim zaman eşitlikten insanlar şunu anlıyor. Yani otobüse binerken işte kadın önde gitsin. O önde otursun. O eşitlik değil ya da otobüste ayakta beklerken işte kadına yer verelim. Bu eşitlik falan değil. O anda kimin ihtiyacı varsa yani bir erkek bir erkeğe de yer verebilir. Bir kadın kadına da yer verebilir duruma göre ya da bir kadın bir erkeğe yer verebilir. Bu andaki fiziki durumuna göre, gücüne göre, elindeki yüküne göre değişiyor.” (K5).

Katılımcılar kadınların erkek egemen sistemden rol devşirdikleri kanısındadır. Çelik’in (2016: 7) ifadeleri de söz konusu yaklaşımı destekler niteliktedir. Buna göre erkeklerin toplumda yerine getirmek zorunda oldukları pek çok sorumluluğu bulunmaktadır. Erkeklerin ataerkil sistem içerisindeki konumlarını korumaları bunu yaparken de duygularını geri planda tutmaları beklenmektedir. Erkekler “erkeklikle ilgili” rol ve sorumlulukları yerine getirirken zaman zaman güçlük çekseler(Golgsberg, 2000:39-43. de bunu dillendirmekten kaçınılmaktadırlar. K18’in ifadelerinde söz konusu durum açıkça görülmektedir:

“Yani şimdi ataerkillik kadınlar lehine işliyor gibi. Yani artık tüm kararları artık yani erkek değil de eşi işte kadın bu sefer belirliyor. Yani tüm şeyleri kadın belirlemeye başlıyor. Tabi erkeğin de bir duruşu var. Hani bunu dışarıda bozmaması lazım”(K18).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere cinsiyet ayrımcılığını kendi açılarından okumakta güçlük çeken katılımcılar konuyu; boşanma, ekonomik statü, sosyal hayat gibi

alanlarda erkeklerin aleyhine işleyen durumlar üzerinden ele almışlardır. Özellikle boşanma sürecinde nafaka ve kadının maddi manevi tazminat alabilmesi çalışmanın katılımcıları tarafından adil bulunmadığı gibi eşitlik talebi olan tarafın bu girişimleri eşitliğe aykırı olarak değerlendirilmiştir.

“Cinsiyet eşitliği diyorsunuz ama bir boşanma durumunda kadın erkeğin üzerindeki bütün mal varlığının yarısını alıyor. Hatta bununla zenginleşen kadınlar var. Hani eşitlik? Belki onları tamamen kendi çabamla kazandım. Ki çoğunluğu da öyle.” (K21).

“Bu sefer ömür boyu nafaka problemleri çıkıyor. Hani kadın özgürdü? Hani erkeğe muhtaç değildi. E sonuna kadar bu sefer de adamın anasını ağılatıyorsunuz. Öyle bir olay var. Eee o zaman niye ölene kadar nafaka almak istiyorsun? Bu bence çok büyük bir sıkıntı.” (K3).

Bu bağlamda her ne kadar hayatın tüm alanlarında toplumsal cinsiyete dayalı sonuçları anlamada kolektif erkeklik imgesi önemli bir yere sahip olsa da, kırılma noktaları pasif bir biçimde varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda erkeklik ve erkek olma halleri, erkek çocukların kolektif erkeklik imgeleri veya modelleri ile olan pratik ilişkileri (Messerschmidt, 2018: 40) tanımlansa da kadınların eşit olma çabaları, yasal hakları kullanma biçimleri ya da sosyal hayat pratikleri üzerinden sorgulanabilmektedir.

Cinsiyet Ayrımcılığını LGBT+ Bireyler Üzerinden Okumak

Katılımcıların %12’lik bir kısmı cinsiyet ayrımcılığı kavramından LGBT+ bireyleri anlamaktadır. Connel ve Messerschmidt (2000: 10) homoseksüel pratik ile erkekliğin egemen biçimleri arasındaki ilişkide çarpıcı farklılıklar olduğunu altını çizmektedir. Bazı toplumlar eşcinsel uygulamaları erkekliğin oluşumunun düzenli bir parçası olarak ele alırken, eşcinselliğin gerçek erkeklikle uyumsuz olduğu düşüncesi de oldukça yaygındır. Bu bağlamda erkekliğin inşasında etnisitenin önemi son çalışmalarda güçlü bir şekilde ortaya konmaktadır.

Segal (2007: 13) ise çalışmasında eşcinsellere karşı tutumları çoğunlukla erkeklerin öteki erkeklerden oluşan azınlığa karşı bir tutumu olarak değerlendirmektedir. Ona göre bu tutum, tüm erkeklerdeki dışıl yönün bastırılmasını ifade etmektedir. Bu; kadın ve erkekler arasındaki farklılığın bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Segal’in Owen’dan aktardığına göre homofobi cinsel azınlığa karşı bir baskı olmaktan çok erkekliğin tüm alanlardaki varlığının güçlendirilmesinde bir araçtır.

“Yani bu aslında Türk aile yapısını bozan bir şey. Yani kadın ve erkek yerine kadınların kadınlarla erkeklerin de erkeklerle birlikte olabildiği bir toplum

ahlak açısından şey olmaz yani. Yani bunlar bence bizim güçlü aile yapımıza zarar vermek için yani.” (K24).

“Oraya aslında gelecektim hocam yani belki yanlış girdim ama direkt benim aklıma LGBT geldi. Onu söyleyeyim bunu da konuşmakta fayda var diye düşünüyorum.” (K3).

“Yani toplumsal cinsiyet kavramı bana LGBT’lileri hatırlatıyor. Yani bilirsiniz işte bizim toplumumuzun bir takım kendine göre gelenek ve normları var. Böyle durumları kabul etmez. Dinimiz de etmez yani her din bunu eleştirir aslında. Yani bu bir ayrımcılık olarak da şey yapılamaz aslında.” (K25).

Erkeğin heteroseksüellik üzerinden tanımlanması toplumumuz açısından cinsiyet ayrımcılığının LGBT+ bireyler tarafından dillendirilen bir konu olarak kodlanmasına da neden olmaktadır. Çalışmaya katılan akademisyenlerin bir kısmı (%12) cinsiyet ayrımcılığı dediği zaman LGBT+ bireyleri anımsadıklarını ifade etmişlerdir. Kimmel homofobinin “*erkeğe dair kültürel tanımların merkezi düzenleyici ilkesi*” olduğunun altını çizmektedir. Bununla birlikte cinsiyetçi ırkçılık öfke dâhil olmak üzere, abartılı erkeksi davranışları teşvik ettiğini aktarılmaktadır (Taylor, 2005: 167). Kadın ve erkek olmaya dair çizgilerin toplumsal, kültürel, ekonomik, etnik birçok nedene bağlı olarak farklı biçimlenebilmesi Özbay ve Balıç’ın (2004: 3) ifade ettiği gibi kadınsı erkeklerle erkeksi kadınları dışarda bırakan bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

4.3.3. Toplumsal Cinsiyet Açısından Toplumsal ve Bireysel Farkındalık

Türkiye’de yapılmış çalışmalardan bazıları (Karatepe ve Arıbaş, 2017; Seçkin ve Kurnaz, 2015; Tahtalıoğlu, 2016; Yıldırım vd. 2018) toplumsal cinsiyet farkındalığına dair bulgulardan da bahsedilmektedir. Bizim çalışmamız bu farkındalığın erkeklerin kendi aralarında oluşan ayrımcılığı görmezden geldiği gibi bir sonuç ortaya koymaktadır.

Erkeğin gölgesinde Erkek

Cesaret ve gücü simgeleyen erkeklik, duyguların ifade edilmesi veya başkalarının yardımına başvurma, incelik içeren tutumlar gibi davranışları kabul etmemektedir (McVittie, 2017: 122). Erkeklerin toplumsal cinsiyet ayrımcılığının pratikleri ile ilgili sorunlar yaşadığı konuyla ilgili ifadelerde yer almaktadır. Yüz yüze yapılan görüşmelere katılan 25 erkek akademisyenin 8 (%32)’i eşleri veya partnerleri ile özel günlerini dışarda kutlamaktan çekindiklerini ifade etmişlerdir. Benzer biçimde ellerinde çiçekler veya hediye paketiyle de görünmek istemediklerini, bunun eleştirilere konu olacağını ifade etmişlerdir.

“Sevgililer Günü oluyor. Eşimle çıkıp bir yemek yiyelim diyorsun. Yolda gören ya ayıptır ya sevgililer gününü kutlama nedir gibisinden toplumsal baskı olabiliyor bazen. Ya sen kılıbık mısın kardeşim işte bayanla yemeğe gidip şey kutlamak nedir? Veya işte Sevgililer Günü kutlama, doğum günü kutlama nedir gibisinden baskılar oluyor erkekler arasında” (K20).

Bu bağlamda Messerschmidt (2018: 41), erkeklerin etkileşimsel ihtiyaçlarına göre birden fazla anlam arasından sıyrılabilen erkeklik biçimleri ortaya koyabildiğini ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında “erkeklik” belirli bir erkek tipini değil, erkeklerin söylemsel pratikler yoluyla kendilerini konumlandıkları bir içeriği temsil etmektedir.

“Şimdi mesela diyelim ki bir çiçek alıp eve gideceğim ama apartmanda bunu nasıl yukarı çıkartacağım baskısını tabii ki yaşıyorum. Hani bu kötü bir şey değil ama bilmiyorum içinde yaşadığımız toplum mu bize böyle empoze etti bunu. Ama mesela çiçek değil de ayakkabı alıyorum ya da işte bir küpe alıyorum cebime koyup gidiyorum?” (K12).

“Mesela hediye alırım almayı da severim ama çiçek almaya çekiniyorum. Daha doğrusu 17 yıldır evliyim sadece bir defa elimde buketle eve gittim. Gidemiyorsun yani çekiniyorsun. İşte kutu içinde hediyelerden almak daha kolay geliyor. Sonuçta kimse görmüyor yorum yapmıyor.”(K23).

Konuyla ilgili olarak Connell ve Messerschmidt (2000: 835), yapılan araştırmaların erkeklik biçimlerinin, koşullar ve değişimle ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Connell (1987: 167-170; 2000: 11-13) kadınların ataerkil toplumsal ilişkileri reddetmesini bekleyen pek çok (hepsi olmasa da) erkeğin, kendilerine ait bir “pragmatik eşitlikçilik” yaratma çabasında olduklarını ifade etmektedir.

Toplum, Birey ve Melez Erkek(lik)

Modern toplumda farklılaşan erkeklik biçimleri kamusal alanda erkek egemen söylemi kırılmaya uğrattığı gibi modern ve geleneksel erkek(lik) biçimleri arasında melez bir durum ortaya koymaktadır. Gelişen üretim ilişkileri kas gücünü anlamsızlaştırırken her geçen gün kadınlar ile paylaşılan alanlar erkek kimliğini bunalımlı bir sürecin parçası haline getirmektedir. Söz konusu hızlı değişim erkek kimliğini yeni anlamlar üzerinden ifade etmeyi zorunlu kılmaktadır (Uçan, 2014: 27). Bu da toplumsal hayat içerisinde ortaya bir “erkek olma” mücadelesi çıkarmaktadır (Erol, 2014: 36).

“Yani erkeklere genellikle “Nasılsın?” çok fazlaca içtenlikle sorulan bir soru olduğunu düşünmediğim bir sorudur. Çünkü erkek iyi olmalı, güçlü olmalı.

Dünyanın her yerinde böyle. Erkek dediğin iyi olmalı güçlü olmalı. O kötü olamaz. Yani onun iyi olup olmaması çok önemli değildir.” (K4).

Literatürde de izlendiği üzere erkek güç ve iktidarla özdeşleştirilmektedir (Connel and Messerschmidt, 2000: 853; McVittie, 2017: 122; Şimşek ve Öner, 2015: 449). Erkeğin yaşadığı sorunlarla ilgili duygularını dışa vurması olumlu karşılanan bir durum olmadığı gibi bir ötekileştirme gerekçesi de olabilmektedir. Bu da erkeğin anlaşılma konusundaki çabalarını sınırladığı gibi erkekle empati kurulma durumunu da zayıflatmaktadır (Çelik, 2016: 7).

“Yani erkek olarak yaşamak ben kendi adıma cevap veriyorum zor. Çünkü ben herkese yetişmek ve herkesin mutlu olmasını sağlamak gibi bir görev edinmişim üzerime. Bunu eşim kabul etmiyor, işte ailem kabul etmiyor ama ben böyle bir görev kendime yüklemişim.” (K12).

“...Yani zaten her erkeğin doğal olarak belirli bir seviyenin üstünde bir gelire sahip olması gerekir. Bu da yeterince olmadığına ikinci sınıf görülüyorsunuz. Hatta göreceğiniz değer ekonomik varlığınızla oldukça doğru orantılıdır.” (K16).

Yukarıdaki katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere cinsiyete dair ayrımlar toplumsal cinsiyetin inşa ettiği cinsiyet rollerinden beslenmekte ve pratik edilmektedir. Bu bağlamda şefkatli, neşeli, çocuksu, sert dil kullanmayan, incinen duyguları yatıştırmaya istekli, nazik, saf, çocukları seven, sadık, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı, utangaç, yumuşak dilli, sempatik, hassas, anlayışlı, sıcak ve uysal özellikler kadınlara; güçlü, agresif, hırslı, analitik, iddialı, atletik, rekabetçi, baskın, liderlik yetenekleri olan, kolay karar verebilen, kendi inandıklarını savunan, kendine güvenen özelliklerin ise erkeklere atfedildiği görülmektedir (Perentice, Carranza, 2002). Yerel çalışmaların bir kısmı da söz konusu savı destekler niteliktedir (Sakallı-Uğurlu vd., 2018; Vatandaş, 2007).

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Güç ve Erkeklik

Erkeklik, biyolojik belirlenim üzerinden erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp nasıl yaşayacağını nasıl davranacağını belirleyen ve erkek olması nedeniyle kendisinden beklenen tutumları takınması bir iktidar pratikleri toplamı olarak ifade edilebilir (Atay, 2004: 14).

“Erkeğin erkeğe olan baskısı da vardır yani. Yani sen evde oturuyorsun eşin eve para getirmeye çalışıyor. Sen ne yapıyorsun sen de git çalış diye bir düşünce oluyor. Ama bu bir kadına söylenmez yani.” (K7).

“Bir akraba olayımız da vardı hani isim vermeyeyim biraz ikinci dereceden bir akrabamız. Bunlara bayramlarda bile bayram ziyaretine

gidilmezdi. Çünkü neden o erkek çalışmıyor kadın dışarda çalışıyor denilirdi. Yani aile ortamından da dışlanıyor aslında.” (K7).

Katılımcının ifadesinden de anlaşılacağı üzere cinsiyet rollerini tanımlayan geleneksel görüş, erkeklere liderlik özelliğini atfetmektedir. Bu nedenle erkekten beklenen ailenin geçimini sağlaması, aile için önemli olan kararları vermesi ve ailenin reisi olması gerektiği yönündedir (Blackstone, 2003: 337). Cinsiyet kalıp yargılarının biçimlendirdiği tutum ve davranışlar aile içerisinde nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu bağlamda bireyin içine doğduğu aile yapısı toplumsal cinsiyet ayrımcılıklarının biçimlendirdiği tutum ve yaklaşım biçimlerinden etkilenmelerine neden olmaktadır. Bir kadın ve erkeğin nasıl davranacağına ve birbirlerini nasıl algılayacaklarına dair kodlar, aile ve etkileşim içinde oldukları sosyal çevre tarafından bilinç altlarına yollanmaktadır (Günay ve Bener, 2011:158).

“Yani binlerce yıldan beri hani bize getirilmiş olan bir sorumluluk var. Hani sen erkeksin. Dışarıda gidip çalışacaksın para getireceksin. Kadın da sana onu pişirip yedirecek.” (K7).

5. Sonuç

Toplumsal cinsiyet; kadın ve erkeği, erkek egemen bir söylemle inşa etmekte ve her ikisinden de farklı rol ve tutumları yerine getirmesini beklemektedir. Bir ötekilik üzerinden tanımlanan kadınlık ve erkeklik durumları, farklı boyut ve derinlikte cinsiyet ayrımcılıkları ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal cinsiyetin kadın ve erkekler tarafından doğru anlaşılması, her iki cinsin birbirini anlaması ve empati kurması bağlamında önemlidir. Yapılan çalışmada her ne kadar erkeklere yönelik cinsiyet ayrımcılığının varlığını sorgulayan sorulara yer verilmiş olsa da katılımcılar toplumsal cinsiyeti ve cinsiyet ayrımcılığını büyük oranda kadınların uğradığı ayrımcılıklar üzerinden açıklamışlardır. Özellikle Asyatik toplumlarda ataerkil sistemin baskın etkisini sürdürdüğü bilinmektedir. Böyle bir ortamda erkeklerin cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet kavramlarını kadınların uğradıkları ayrımcılıklar üzerinden açıklaması çalışmanın sonucu bakımından oldukça çarpıcıdır. Çalışmanın verileri göz önünde bulundurulduğunda, kadınların uğradığı ayrımcılıkların katılımcılar tarafından bu denli kabul görmesi kadınlar açısından daha eşitlikçi bir toplumsal yapı olduğunu varsaymamızı gerektirmektedir. Oysaki istatistikler birçok toplum açısından kadının toplumsal konumunun oldukça gerilerde olduğunu göstermektedir. Bu da bizim için söylemle pratik arasında bir makas farkının olduğunun işaretidir. Çalışma içerisinde katılımcılar büyük oranda, ayrımcılığa uğramadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak ifadeler ayrıntılı olarak analiz edildiğinde cinsiyet ayrımcılığına karşılık gelecek durumlar tespit edilmiştir. Örneğin evin tüm ihtiyaçlarının karşılanması beklentisi, erkeğin uzun süre nafaka ödemek zorunda

birakılması, erkeğin kadının özellikle dışarıdaki işlerini sürdürmek durumunda kalması gibi konular bu noktada ön plana çıkmaktadır. Çalışmanın verileri toplumsal cinsiyet kavramının katılımcılar tarafından homofobik bir biçimde ele alındığını da göstermektedir.

Kaynakça

- Atay, T. (2004), ““Erkeklik” en çok erkeği ezer!”, *Toplum Bilim Dergisi*, 101, 11-31.
- Baltacı, A. (2019), “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (29), 368-388.
- Blackstone, A. M. (2003), *Gender Roles and Society*, Miller, J. R., Lerner, R. M. and Schiamberg, L. B. (Ed.) *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments* içinde, Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 335-338.
- Bülbül, H. (2014), *Erkek Kimliğinin Oluşumundaki Faktörler: Emek, İktidar*, Arzu, Kuruoğlu, H. ve Aydın, B. (Ed.) *Toplumsal Cinsiyet ve Medya* içinde, Ankara: Detay Yayınları, 1-16.
- Cankurtaran, Ö. & Küçükarslan, K.G. (2021), *Toplumsal Cinsiyete Dair Kavramlar, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, Edt: Aksu Bora ve Şengül İnce, Hacettepe Üniversitesi.
- Chen, Z. (2017), “Perceptions and Attitudes of Chinese Journalists about Gender Equality: A National Survey”, *Global Media and China*, 2 (3-4), 211-231.
- Chodorow, J. N. (1994), *Femininities, Masculinities, Sexualities: Freud and Beyond*, Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Cıbroğlu, Y. (2004), *Kadın Saçı: Büyü ve Türban*, İstanbul: Payel Yayınları.
- Connell, R. (2000), *The Men and The Boys*, Australia: Allen & Unwin.
- Connell, R. (2012), “Gender, Health and Theory: Conceptualizing The Issue, in Local and World Perspective”, *Social Science & Medicine*, 74 (11), 1675-1683.
- Connell, R. W. (1987), *Gender and Power: Society, and Sexuality Politics*, Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W. (1998), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (Çev. C. Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R. W. & Messerschmidt, J. W. (2005), “Hegemonic Masculinity: Rethinking The Concept”, *Gender and Society*, 19 (6), 829-859.

- Çakır, Ö. (2008), “Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31, 25-47.
- Çelik, G. (2016), ““Erkekler (de) ağlar!”: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü”, *Fe Dergi*, 8 (2), 1-12.
- Dökmen, Z. Y. (2010), *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dural, B. (2012), “Antonio Gramsci ve Hegemonya”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (39), 309-321.
- Erol, D. D. (2014), *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye Yazılı Basınında Şiddet Haberleri ve Haber Fotoğrafları*, Kuruoğlu, H., Aydın, B. (Ed.) *Toplumsal Cinsiyet ve Medya* içinde, Ankara: Detay Yayıncılık, 31-67.
- Günay, G., & Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rollerini çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(153).
- Güdekli, A. (2016), *Küresel Erkek(lik) ve Medya*, Konya: Literatürk Academia Yayıncılık.
- Goldberg, H. (2000), *The hazards of being male: Surviving the myth of masculine privilege*, Wellness Institute, Inc..
- <https://istatistik.yok.gov.tr/> erişim tarihi: 27.03.2023.
- İlkaracan, P. (2015), *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*, İlkaracan, P. (Der.) *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 11-33.
- Kahraman, L., Kahraman, A. B., Ozansoy, N., Akıllı, H., Kekillioğlu, A. & Özcan, A. (2014), “Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Algısı Araştırması”, *Turkish Studies*, 9 (2), 811-831.
- Kanter, R. M. (1977), *Men and Women of the Corporation*, New York: Basic Books.
- Kepekçi, E.(2012), “Hegemonik Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün mü?”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (2)11:59-86.
- Koçak, A. & Arun, Ö. (2006), “İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu”, *Selçuk İletişim Dergisi*, 4 (3), 21-28.
- MacKinnon, A. C. (2020), *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* (Çev. T. Yöney-S. Yücesoy), İstanbul: Metis Yayıncılık.

- McVittie, C., Hepworth, J. & Goodall, K. (2017), *Masculinities and health: Whose identities, whose constructions?*, Sanchez-Lopez, M. P. and Liminana-Gras, R. M. (Der.) *Psychology of Gender and Health* içinde, Cambridge: Academic Press, 119-141.
- Merriam, S. B. (2018), *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber* (Çev. Prof. Dr. S. Turan), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Messerschmidt, J. W. (2018), *Hegemonic Masculinity: Formulation, Reformulation, and Amplification*, New York: Rowman & Littlefield Lanham- Boulder.
- Metin, O. & Ünal, Ş. (2022), “İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi AÜSBD*, (Özel Sayı 2), 273-294.
- Oakley, A. (1985), *Sex, Gender and Society: Towards A New Society*, England: Gower/Maurice Temple Smith.
- Özbay, C. & Baliç, İ. (2004), “Erkekliğin Ev Halleri”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101, 89-103.
- Özbay, C. (2019), “Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak”, *Doğu Batı Dergisi*, 63,183-201.
- Patton, M. Q. (2018), *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Çev. M. Bütün-S. B. Demir), 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Prentice, D. A. & Carranza, E. (2002), “What Women And Men Should Be, Shouldn’t Be, Are Allowed to Be, and Don’t Have To Be: The Contents of Prescriptive Gender Stereotypes”, *Psychology of Women Quarterly*, 26 (4), 269–281.
- Jewkes, R., Morrell, R., Hearn, J., Lundqvist, E., Blackbeard, D., Lindegger, G., Quayle, M., Sikweyiya, Y. & Gottzén, L. (2015), “Hegemonic Masculinity: Combining Theory and Practice in Gender Interventions”, *Culture, Health & Sexuality*, 17 (2), 112-127.
- Sakallı Uğurlu N., Türkoğlu B. & Kuzlak, A. (2018), “How Are Women and Men Perceived? Structure of Gender Stereotypes in Contemporary Turkey”, *Nesne Psikoloji Dergisi*, 6 (13), 309-336.
- Şimşek, A. ve Öner, R. V. (2015), “Türkiye’de hegemonik erkeklik: medyada ve hukukta izler, dönüşümler ve olasılıklar”, *Global Media Journal -TR Edition*, 6 (11), 447-477.
- Tashakkori, A. & Creswell, J. W. (2007), “The New Era of Mixed Methods”, *Journal of Mixed Methods Research*, 1 (1), 3-7.
- Taylor, B. (2005), *Responding to Men in Crisis: Masculinities, Distress and The Postmodern Political Landscape*, London and New York: Routledge.

- Tekke, A., & Yıldız, S. (2020). Türk Toplumundaki Erkeklik Yüklerinin Lisansüstü Tezler Üzerinden Analizi. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (6), 131-153.
- Tekin, H. H. (2006) “Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme”, *İstanbul University Journal of Sociology*, 3 (13), 101-116.
- Thompson, D. (1989) “The “Sex/Gender” Distinction: A Reconsideration”, *Australian Feminist Studies*, 4, 23-31.
- Uçan, G. (2014), *Postmodern Erkek(lik)*, Kuruoğlu, H. ve Aydın, B. (Ed.) *Toplumsal Cinsiyet ve Medya* içinde, Ankara: Delta Yayınları, 17-30.
- Uçan, G. (2016), “Toplumsal Cinsiyetin Öteki Yüzü-Erkek: Türk Erkeklerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (47), 289-289.
- Vatandaş, C. (2007), “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29-56.
- Yaraman, A. (2020), *Cinsiyetçi İkiyüzlülük*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yaşar, M. R. (2013), *Kadınların Yoksulluğu Kimsesiz Kadınlar Kastı*, Aytaç, Ö. ve İlhan, S. (Ed.) *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* içinde, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 221-276.
- Zastrow, C. (2016), *Sosyal Hizmete Giriş*, Ankara: Nika Yayınevi.
- Zeyneloğlu, S. & Terzioğlu, F. (2011), “Development and Psychometric Properties Gender Roles Attitude Scale, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 409-420.